

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

18 11-12 V

ԱՍՏՈՐԱԿԱՆ ԽՄԲԵՐԻ ՄԱՍԻՆ.

Քայլ առ քայլ հետեւելով թերթիս թղթակցութիւններին շնորհով Հայաստանի զանազան վայրերում տեղի ունեցած դէպքերին ու իրերին, մեր ընթերցողի ուշադրութիւնն, անտարակոյս, խիստ գրաւած պէտք է լինի մինչ շանաւոր երեւոյթ. դա — այս վերջին տարւայ ընթացքում բազմաթիւ ասպատակային խմբերի երեւան գալն է Հայաստանում: Եթէ ներկայումս հայ յեղափոխականների ամենագլխաւոր աշխատութիւնը կայանում է եւ պէտք է կայանայ յեղափոխական յոգեւոր կազմակերպելու եւ յեղափոխական պրօպագանդան ընդարձակելու մէջ, Հայաստանի իրերի գրութեան տեղեակ մարդու համար անհրաժեշտ է գործնական եղանակների բացայայտ գործադրութիւն եւս: «Հնչակի» վերջին համարում, խօսելով Հնչակեան Կուսակցութեան գործունէութեան տակտիկայի, ընթացքի մասին, մենք արդէն բաւական կանգ առինք՝ այդ կէտի վրա, ապացուցանելով այդ գործնական եղանակների բացայայտ գործադրութեան, այսինքն մասնակի շարժումների, անհրաժեշտութիւնը: Բայց մասնակի շարժումները միակը չէ իբրեւ գործնական եղանակների բացայայտ գործադրութիւն, որ նպաստում է ժողովրդի յեղափոխական գիտակցութեան, ինքնապաշտպանութեան ոգու զարգացման ու արծարծման: Այդ գիտակցութեան ու այդ ինքնապաշտպանութեան ոգու զարգացման մեծապէս նպաստող է նաեւ ասպատակային խմբերի գործունէութիւնը, որի մասին եւս ակնարկեցինք մեր նախնի թաց առաջնորդողում:

Այսօր մասնաւորապէս դիմելով այդ ասպատակային գործունէութեան խնդրին, տալիս ենք այսպիսի հարց. Բնչումն է կայանում այդ գործունէութիւնը, Բնչ ոգով որպիսի եղանակներով կերպերով պէտք է նա արտայայտվէ, որ նպատակայարմար լինի:

Ի՞նչ որն է ասպատակային գործունէութեան գլխաւոր նպատակը մենք արդէն ասացինք. — նպատակը յե-

ղափոխական գիտակցութեան ու ինքնապաշտպանութեան ոգու զարգացման ու արծարծման ժողովրդի մէջ: Բայց սակայն դրանով մենք կատարելապէս պարզած չենք լինիլ նրա նպատակը: Որովհետեւ յեղափոխական գործունէութեան միջոցին առհասարակ եւ յատկապէս բացայայտ շարժումների ժամանակ ստեղծ առաջանում են այնպիսի հանգամանքներ, այնպիսի պայմաններ, երբ ասպատակային գործունէութիւնը կարող է կատարել մեծ, երբեմն վճռական, կշռին ծանրութիւն տվող գեր:

Բացատրենք այդ օրինակով:

Ենթադրենք, թէ Հայաստանի այս-ինչ կամ այն-ինչ վայրում ծագեցաւ քաղաքային յեղափոխական շարժում: Եթէ այդ շարժումն առնում է բնական տեղական ու յամառ կերպարանք, ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ այդ դէպքում տեղական կառավարութիւնը օգնութեան պէտք կունենայ եւ մէկ ուրիշ վայրից կուզէ զօրք, ինչպէս եղաւ այդ Սասնոյ շարժումների ժամանակ Մշոյ անաղղակ միւլմէսարքի փաշայի հետ, որ վերջը, չը կարողանալով կենտրոնական կառավարութեան հրամանի համեմատ՝ «կոտորել» սասունցիներին, իր գոռող միապետի բարկութիւնը կրեց եւ ընկաւ իր պաշտօնից: Ուզած զօրքն, ի հարկէ, կը շտապէ ճանապարհ ընկնել դէպի ապրտամբավայրն՝ «ըմբոստներին զսպելու համար»: Ահա այդ ժամանակ յեղափոխական կազմակերպութեան ասպատակային խմբերը, իրանց համար կուռի յարմարաւոր կէտեր գրաւելով, կարող են օգնութեան գնացող լծնամի զօրքի ճանապարհը կտրել, կռիւ յարուցանելով նրա հետ, իր ետեւից զցած այդ զօրքերին՝ նրանց ճանապարհը շեղող կողմեր գրաւելով եւ այլ միջոցներով որոնք կը լեւազրին պարագաները: Պարզ է, ուրեմն, որ ասպատակային խմբերի այդպիսի ընթացքը յայտնի ժամանակ կարող է ունենալ վճռական գեր:

Նմանապէս նրանք կարող են մեծ դեր խաղալ իբրեւ կուռի արդէն վարժ եւ յեղափոխական խմբերի մէջ ամենից լաւ զինված, այն ժամանակ եւս, երբ նրանք քաղաքային կամ գիւղական ժողովրդի հետ միատեղ գտնվում են նոյն իսկ ապստամբ վայրում: Նրանք բնական կերպով յայտնվում են ապստամբ բազմութեան առաջադնաց

կարող է, հետևաբար, այդ բաղմունքն ամենաշլուս-
տը մաշտի՞լ ու՛ր

Այրանջ կարող են շատ անգամ ամենայնաբար ուժը
հանձնառու նաև այն դեպքերում, երբ նախադժվում է
գաղափարների լոգիկայի կղանակի շարժում, ինչպէս, օրինակ,
իմերիկոներից համարում նկարագրված դէպքը Մարդ-
ուսման մի:

Անկարելի լինելով մանրամասնութիւնների մէջ մտ-
նել, վերև արված հարցի առաջին մասը պարզելու
համար մենք արդէն բաւական ենք համարում մեր այս
առաջնորդը: Այդ առաջնորդն ապացուցանում են, որ առ-
պատակային խմբերի գործունէութիւնը ստեպ կարող է
բնդունել այնպիսի ընթացք ու կերպարանք, որ նրանց
համար նպատակ է յայտնվում ոչ միայն ժողովրդի յեղա-
փոխական ղեկավարութեան ու ինքնապաշտպանութեան ու-
ղու զորդացումն ու արածումը, այլ և բուն ապստամբա-
կան այս կամ այն շարժման յայտնի նպատակի իրագոր-
ծումը:

Իբրև յեղափոխական կուռզ գունդ, ապստամբային
խումբն ամեն յարմար պարագային պէտք է գործնակա-
նապէս պաշտպան հանդիսանայ ժողովրդին, երբ սա այս-
ուր կամ այնտեղ ենթակայ է կառավարութեան բռնու-
թեան, հաշմանքի, հարստահարութեան: Այս պաշտպան
հանդիսանալու նրա ղեկավար ջանքը պէտք է լինի, որ
ժողովրդը չը մնայ միայն կրաւորական դերում, այլ և
լի է լինի միայն ապստամբային խմբին: Ժողովրդին այդպէս
գործելու համար, ապստամբային խումբը պէտք է նախ
և առաջ լինի մարտիկ ապացուցանէ նրան, որ նրա բարձրութեան
համար է կոչւում մշտն կառավարութեան դէմ և լինի մի-
միայն կառավարութեան դէմ, ուրեմն և ներկայ քայա-
վել հասարակական նիստ ու կացի դէմ, որի ամենազը-
կաւոր ու ամենազրուար պաշտպանն է նոյն այդ կա-
ռավարութիւնը: Իրկրող, նա պէտք է օգտվէ ամեն-մի
յարմար առիթից և գործէ ժողովրդին այդ կառավարու-
թեան ու դրա ամեն ազդի ու ամեն կարգի ար-
բանեակների դէմ: Այսպէս, հարկահանութեան ժամանակ
առաջաւակային խումբը կարող է՝ մասն ժողովրդի մէջ
գործել նրան մերժել հարկը և պէտք եղած դէպքում՝ ան-
ցած ժողովրդի ղեկին՝ կոչւում ծագեցնելու առաջնան հա-
րածել հարկահաններին, ձգտելով ժողովրդին գործակից
անել իրան: Այդ ժամանակ ժողովրդը նրա համար կը
լինի լինի: Ապստամբային խումբն իր ամեն-մի քայ-
լափոխում, առանց զանազանելու լինիքը հայից և հայը
լինիքի, բաւական է, որ երկուսն էլ հարստահարված
լինեն, պէտք է ցոյց ապ նրանց, լինի իր գործունէ-
ութեանը պաշտպան է նրանց շահերը, նրանց իրաւունք-

ների, նրանց պէտքերի: Պարզ է, որ շահելու լինիք ժո-
ղովրդի համակրանքն ու աջակցութիւնը և կամ դէմ չե-
ղ ու ք ա ց ն ե լ ու համար նրա հակառակութիւնը հա-
յերի դէմ, ապստամբային խումբը պէտք է գործնա-
կան ապէս պաշտպան լինի այդ ժողովրդի հարստա-
հարված մասի և միշտ ձգտէ ապացուցանել, որ նը-
րան լինի մի հայերը և լինի հայոց յեղափոխական
ձգտումներն առհասարակ Հայաստանի ամեն հարստահար-
ված ժողովրդների օգտին են ծառայում: Պէտք է ապա-
ցուցանէ նրան, որ հայ յեղափոխականը դէմ է միայն կա-
ռավարութեան, որն ինչպէս հայ, նշանակէ և իր լինիք
ժողովրդին ուրիշ բաժին չէ տվել իր միապետական ինք-
նիշխանութեամբ, և լինի ոչ միայն ամենաճանր ղեկանքնե-
րի անվերջանալի շարք, ամենամշուտ կացութիւն՝ հար-
կի ի հաղին բնոյ ապ, և բերել դրել է նրանց այն
չաւրի վրա, որ տանում է դէպի հասարակական ու տն-
տեսական վերջնական քայքայում ու անկում:

Ապստամբային խումբը պէտք է գործադրէ նաև այն
բոլոր միջոցները, որոնցով նա կարող է աւելի ու աւելի
ջատել կառավարութեան ուժերը, վայր գցել նրա վար-
կը, խառնաշփոթել նրա գործերը, սարսափ ազդել նրա
վրա և այլն: Այդ նպատակին հասնելու համար նրա հար-
ուածները պէտք է ուղղված լինեն միշտ տէրունական այլ
և այլ հաստատութիւնների վրա:

Մտածել քաղաքական բանտարկվածների ելքի մասին
— ապստամբային խմբերի առաջնակարգ պարտականու-
թիւններից մէկն է:

Այսպէս և անշուշտ մեր բոլոր առաջնորդի, որպէս և ու-
րիշ, դեռ այստեղ չը յիշատակված կէտերի մանրամասն
բացատրութեան մէջ մանրը: Այդ բոլորն ամփոփված է
ապստամբային գործունէութեան ներքին կանոնադրում, որ,
ի հարկէ, հրատարակվել չէ կարող: Մենք միայն անհրա-
ժեշտ համարեցինք այստեղ ընդհանուր կէտերով ցոյց տալ
լինի Հայաստանի ներկայ իրականութեան մէջ որքան մեծ
դեր է ընկնում ապստամբային խմբերի վրա և լինի ինչ-
պիսի կղանակով, կերպերով, ինչ որով պէտք է արտա-
յայտվէ նրանց գործունէութիւնը:

Այնպէս կատարելը դերի ամբողջ կարեւորութիւնն
արդէն ինքն ըստ ինքեան որոշում է, լինի յեղափոխական
մարմինը որպիսի մեծ ու լուրջ ուղարկութիւն պէտք է
գործնէ կանոնաւոր ապստամբային խմբեր կազմելու ու
նրանց լինի առատացնելու վրա:

Մեր առաջնորդի բնական հետևողութիւնն է նոյն-
պէս, որ այդ բոլոր խմբերն անհրաժեշտաբար պէտք է
ունենան մէկ և ընդհանուր գործունէութիւն — համառոտ
յար և նման ու միանպատակ: Ուրեմն, նրանք պէտք է ու-

նենան գործունէութեան մէկ ընդհանուր կանոնադիր:

Այդ բոլորից առաջանում է այն բնական կողմա-
ցումները, որ նրանց ամենի առանձին-առանձին գործու-
նէութիւնը պէտք է կապված լինի մէկ ընդհանուր լի-
քով մանաւանդ՝ որ կարող են այնպիսի հանգամանքներ էլ
լինել, երբ նրանք ամենքը պէտք կունենան գործելու մի-
ասեղ:

Վերջ տալով մեր խօսքին, մենք չենք կարող չը յի-
շատակել այստեղ, որ Հայաստանում այժմ աստատակա-
յին խմբերի լիքն ու գործունէութիւնը՝ զնալով՝ ըն-
դարձակվում է՝ հակառակ կառավարութեան նրանց դէմ
մղած կատաղի հալածանքի: Նրանց գործունէութիւնն ար-
դէն զգացնել է սալիս իր նպատակադրմար աղիւցում լի-
նը.— հայ ժողովուրդը, որ արդէն զարթնած ու ողևորված
է յեղափոխական կազմակերպութեան գործունէութեամբ,
այսօր ամեն տեղ ուր գործում են այդ խմբերը, ցոյց է առ-
լիս աւելի մեծ ողևորութիւն, աւելի է սիրտ առնում իր
կեանքի մահացնող միջնորդառում, աւելի է զօրանում նրա
ազատվելու անշահքը: Ահա կողմից աստատակային գոր-
ծունէութիւնը հերոսական ձեռնարկի տալաւորութիւն է
գործում լիւրջ ժողովրդի վրա և վայր դցում նրա աչքին
կառավարութեան վարկը, որ հայ աներկիւղ աստատակների
դէմ իր մղած արշաւանքներում ամեն-մի քայլափոխում մեր-
կացնում է իր ակարութիւնն, իր անկարգ վիճակն, իր եր-
կիւղն ու սարսափը:

Եւ արդէն տեսնում ենք, թէ ինչպէս հայ, լիւրջ,
քիւրդ ժողովուրդների մէջ երգեր են կաղմվում այդ աս-
տատակների հերոսների անուան ու գործերի վրա:

Արդեօք չէ նախանձում աստատակների վիճակին այդ
սարուկ ժողովուրդների հզօր, ինքնակալ պետը — սուլթանը:

Թ Վ Թ Ը Կ Յ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ի

ՆԱԽԱԳԻՐ ԹԻՒՐԵԱՅ ՀԱՏՈՍՔՆԵՐԻ:

ՄԱՐԶՈՒԱՆԻ ՅՈՒԶՈՒՄՆԵՐՆ:

Յարդուան, 5 սեպտեմբեր 1892.

Ներկայիս կը փութամ յայտնել ձեզ քաղաքիս մէջ
պատահած մի նշանաւոր դէպք՝ որ մեծ յուզում պատճա-
ռեց ժողովուրդեան, մանաւանդ օսմանեան նստափառ կա-
ռավարութեան մոլի և կնատ պաշտօնեաները յապուշ
կրթեց: Խեղճ պաշտօնեայնէր՝ որ միշտ անանկալներու
կը հանդիպին և սարսափահար կը մնան Թուականէս 3
-4 ամիս առաջ հայ երիտասարդ մը բանտարկուած էր՝
իւր վրայ օրինաց և արդարութեան հակառակ առանց
բան մը հաստատուած ըլլալու: Ինչ որ ըսեցիք իր բան-

տի մէջ կրածներէ և ինչ բաներու վրայ սխալաւ և
զած եմք — ահաւասիկ: Այս երիտասարդը կը բռն
գամ մեռնելու աստիճան անդամորէն ծնած էն, պահան-
ջելով որ յեղափոխականաց զլսաւորներէն մի քանիներու
անունները յայտնէ, այսինքն մասնէ. բայց բանելով որ
ապարդին կը մնայ իրենց ծեծը, կը փորձէն ուկիով չը-
լացնել նորա աչքը, կարծելով թէ ուրիշ ամենէն ալ ի-
րենց պէս ամեն բանէ աւելի կը նախադաւեն այդ մե-
տաղը: 20 ոսկի հանելով երիտասարդին կը մատուցանու
խոտանալով միանգամայն պատուանշաններ լեկել ապ-
թագաւորէ (իւր թէ խեցիի կտորի մը չափ արժէք ու-
նեցած ըլլար): Բայց երիտասարդը զլսու օրօրումով հեղ-
նական ժախ միայն կունենա: Աս այս կապած գաղան
կը դառնայ ոստիկանապետը և կը յարձակի երիտասար-
դին վրայ ու զոյն վերջին ծայր անդամորէն անգամ մը
ևս գանակոնէն վերջ՝ կը ձգէ բանտի մէջ, չը մոռնա-
լով սակայն բանտարկելոյն գրպանը կզած 2 ոսկին ալ
իւր գրպանին մէջ բանտարկելը: Խեղճ երիտասարդը ա-
նօթի, ծարաւ կը մնայ բանտին մէջ և անանկով որ ի-
րեն ոչ հայ առեղ կայ, ոչ ջուր, կը ստիպուի ներկայ
կառավարութեան ընթացքը բռնել, այսինքն բռնի միւս
բանտարկեալներէ ուսելիչ առնել, սա սարկերութեան մը
անշուշտ որ սա իր ստիպողական պէտքը՝ անօթութեան
նը՝ կողմէր ըսեցնել: Բանտարկեալները նորիցիւ այս ըն-
թացքի վրայ կը դանդաղաւ կառավարութեան բանէ ան-
գամ, բայց բնաւ ուշադրութիւն չը դարձնու չըլար, որով-
հասեւ պաշտօնեայք կաշառի զուտ մը չեղող դրժ մը
կարդալը չափ անմար չեն, քանի որ կաշառի զու-
ներ կրնան գանել այլուր: Արջապէս այս ապառուի կեան-
քէ կը ձանձրանայ երիտասարդը և հոգին բերանը առ-
նելով՝ հասեւալ միջոցն ի գործ կը դնէ: Վերջը մը երբ
ոստիկանապետը կը բնանար՝ մեր երիտասարդը նորա զը-
պանէն կառնու բանտին դրան բանալիս՝ և ոստի-
կանապետին պաշտօնական լուրն և մարմինն ալ հե-
տը կառնէ՝ ոստիկանապետին զայն կրկնու նկողմնէն
աղատելու աղւուրթիւնն ալ ունենալու համար և
վերջը բերանը ալ . . . կծիկը կը դնէ: Կրնաք երեւակայել
անշուշտ ոստիկանապետին արթնցած ասենը շաթմա-
հարուածի պէս ապուշ և շուտրած դէմքը և ապա ա-
մօթահար խենդեցածի պէս հոս հոն վազելը: Այսպէս
շուտրած ոստիկանապետը մինչև իսկ աղիւցութեան տէր
հարուսաներու կը զիմէ որ գոնէ իւր գէշերը գանելու
համար օգնեն իրեն: Խեղճը կամենար գէշերս ալ գող-
ցուցեցաւ ըսելու: Եր սկսին խիտ կերպով խուլարկու-
թիւններ ալ ընել, բայց ի դէմք . . . Սոյն անվե հեր երի-
տասարդը փախելէ քանի մ' օր ետք, երբ Վասիլայ կա-
ռավարիչը հոս եկաւ, կառավարութեան բոլոր զեղծում
ները, կառավարութիւն կաշառն ինչ տեսակ տեղ
մ' ըլլալը և իր ինչ ընել զիտաւորութիւն ունենալը, յայտ-
նող հայերէն և տաճկերէն գրերով աղարարութիւններ
փակցուցած էր փաշային գանուած ամեն պատիւ վրայ,
որուն առջեւէն պողոտայ մը կանցնել: Հարկը որ ու-

ձինք կարդացին այս ազդարարութիւնը եւ հաւանութիւն տալով՝ ամենքն ալ սկսան արհամարհել կառավարութեան ընթացքը: Պաշտօն եւս լսելով թէ ազդարարութիւններ փակցուած են՝ հրամայեց իր գրագրին որ հանելով իրեն բերէ դայն, բայց նա չը յաջողելով փրցնել՝ կ'ընդօրինակէ եւ կը ներկայացնէ փաշային: Աստ կը զընեմ «Հնչակի» ընթերցողներուն համար ազդարարութեան համառօտ պարունակութիւնը:—

«Կառավարական պաշտօնեայններն են դող եւ աւազակները որ անմեղ անձինք բռնելով՝ քսակին կը պարպեն: Գողերը ուրիշ տեղ փնտռելու չէ, այլ կառավարութեան մէջ: Այս ձեր կառավարութիւն ըսած տեղը՝ գինետուն (մշխանէ), կանանոց (բերխանէ), ստակ շահելու տեղ (թիճարէթխանէ) է. կառավարութեան բոլոր պաշտօնեայնները կաշառք (րիւշպէթ) կուտեն բացէ ի բաց: Անոնք կը թաւալ գողեր են որ կը կողոպտեն ժողովուրդը առանց դժուարութեան:— Եւ յաւելած է. — «Քանի որ ինձ ղրկողութիւն ընողները անպատիժ կը մը նան, ես իմ ձեռքովս պիտի պատժեմ զանոնք՝ գլուխ ժողովելով ինձ պէս կեղեքուած եւ սրտերին, այրածներէն:»

Եւ իրօք, իր գլուխը ժողովելով ուրիշ անձնուէր տասը հոգի, Տաճարն ալ ի ըստած լեռը քաշուեցան, եւ քանիցս լուր ղրկեցին կառավարութեան թէ իրենք այս ինչ տեղը կը գտնուին, թող հրամեն: Բայց ոչ որ տեղէն իրերաց: Այս քաջերը, ուր որ գացած են՝ ըսած են հանդիպող տաճիկ եւ բրիտանացի անձանց թէ իրենց գործը անիրաւ կառավարութեան դէմ է, կառավարութեան պաշտօնեայններու դէմ է. եւ գործնականապէս ալ ցցուցած են: Կառւ անուանի եւ քաջ տաճիկ մը պատկանող եւ ալ լա մ'ալ կերթան եւ հոն կերակուր ուտելով՝ կըսեն անոր թէ իրենք կառավարութենէ կեղեքուած ըլլալով, ինքզինքնին պաշտպանելու համար ըստիպուած են այսպէս վարուիլ յօգուտ նաեւ բոլոր կեղեքեալներուն. եւ յաւելած են. «Գնա՛ կառավարութեան պաշտօնէից ըսէ թող գան եւ մեր հաշիւը կարգադրենք:» Եւ այս անգամ քաղաքիս կառավարիչը եւ ոստիկանապետը 40 ի չափ ոստիկաններով կելլեն կերթան լեռան ստորոտը, բայց եկել տես որ վեր ելելու համար ձգուած թիւն պէտք է. եւ կը դառնան գլխակոր: Այսպէս քանի մ'անգամ կերթան կուգան: Հրոսակներն լուր մըն ալ կը ղրկեն թէ՝ «Եթէ ոստիկանք չեն ղիջանիր իրենց բող գալու, իրենք անձամբ կառավարութիւնն այցելելու պատիւը պիտի ընեն» (անժամագիր այցելութիւն մը հարկաւ):

Գիշեր մը երբ ամեն որ Մոսկովիտի գրեհացը մէջ կօրօրուէր, յանկարծ հրացաններու պայթիւններ կը լսուէին. ձայներն ելլալով կը սաստկանային, կը լծեային: Ամեն որ արթնցած էր արգ. իրարանցում մեծ եղաւ, բայց ո՛վ կը յամարձակի դուրս ելլել. ոստիկանք մուկի ծակ կը փնտռէին մէջը պահուելու. քաջերը կը ձայնէին. «Եօգմու, հանա զապիթալար. պուրսուռնար էյլէ կիրէ՝ ճէր տէլիք արամասունլար» (Չկան, ո՛ր են ոստիկանք. թող հրամեն, անանկ մտնալու ծակ թող չը փնտռեն). եւ ժո-

ղովողին մէջ ձայներ լսուեցան. «Հիւքիմէթի պասիեօրլար» (կառավարութիւնը կը կոխեն): Հրոսակը կը յառաջանան դէպ ի կառավարական շէնքը: Սարսափը տիրեց ամեն ն դէպ ի կառավարական շէնքը: Սարսափը տիրեց ամեն կողմ. քաջերն ոստիկանատան եւ կառավարական շէնքի տարատու հաններն գնդակներով ողջիւնելէ յետոյ՝ թափափով մը դուրս ելան ու գացին: Սոցա մեկնելէ 3-4 ժամ կըր քաջարի ոստիկանները մտած ծակերէն ելլելով աշտանակեն ձիերու վրայ եւ կսկսին սաստիկ կերպով հալածել... իրենց ստուերները: Բայց ի հարկէ չը յաջողելով բռնել՝ եւ կը դառնան, ուրիշ պարագայի թողլով իրենց վրէժին լուծուած: Լուր կը ղրկեն Քէօփի Քաճիքէօյ, Չօռու մ'ալ տեղեր, որպէս զի գայ կողոպտելու եւ կեղեքելու համար... անմեղները: Եկան լեցուեցան քաղաքիս մէջ հազարապետ, հարիւրապետ եւ շատ մը ուրիշ ոստիկանի պաշտօն կատարող պաշտ պօղոգներ: Գիշեր ցերեկ ձիաւոր թէ հեաի սկսան պատիլ քաղաքիս շուրջը եւ բռնածնին ով որ ըլլայ՝ յանցաւոր թէ անմեղ՝ առանց հարցաքննութեան կը նետէին բանար: Անամօթ կառավարութիւնը՝ չը կրնալով իր դէմ յարձակող հրոսակաց ղիմադրել՝ անմեղները կը կեղեքէ իր վրէժը լուծելու համար: Կոյն առնեն հրոսակները լուր կը ղրկեն կառավարութեան թէ իրենք այս ինչ տեղը կը գտնուին, թող չը նեղեն պարագ տեղ: Դիժալելի բան. ո՛չ մի ոստիկան կը համարձակի երթալ այն վայրը՝ վախկալով եւ սարսափելով թէ հոն Միլասանը կայ: Ժողովուրդը այս անգամ սկսաւ քիթին տակէն խնդալ կառավարութեան այս վախկոտ եւ անարգ վիճակին վրայ եւ ծաղրաբանութեան առարկայ ըլլին: Ինչ կառավարութիւնը չը համարձակի 10 հոգիէ բաղկացեալ խմբակի մը վրայ երթալ. անարգ վատութիւն... Յանկարծ լուր մը լսուեցաւ թէ Չոռու մի կողմ ոստիկան մը մեռցուցեր են, ուստի որչափ որ ոստիկան կար այն կողմը լեցուեցաւ եւ քաղաքս հանգիստ՝ շունչ մ'առաւ: Խեղճ ոստիկաններ, անօթի, ծարաւ հոս հոն կը վազեն՝ ակամայ տրտնջալով. «Ստիպմամբ որսի տարուող բարակը որս չը բռնեն» (զօր իլէ ավա կէօթիւրիլէն թաղը ավ թուլթմալ) կըսէ տաճիկահայն առածը: Աւերայիլեալ դէպքերու որչափ նպաստաւոր ըլլալը ամեն որ կրնայ գուշակել տաճիկ կառավարութեան որչափ տկար ըլլալը՝ ակնյայտ կը տեսնուի, մանաւանդ ինչպէս շատ անգամ նոյնպէս, այս պարագայի տակ եւս զիտցուեցաւ թէ տաճիկ կառավարութիւնը որչափ նեղէ ժողովուրդը, նոյնչափ պիտի գոգրուի այս վերջինը, զի որչափ շատ ըլլայ ճնշումը, այնչափ մեծ կըլլայ պայթումը: Երբ մարդ իր իրաւանց յափշտակուիլը կը տեսնէ, երբ կը ճնշեն զինքը իբր ստրուկ, յայնժամ մարդուն արդար զայրոյթը կը բորբոքի եւ կըլլայ մի անվահեր ատիւծ: Թող քաղաքակիրթ Եւրոպան պոռայ թէ տաճիկ հպատակ ազգեր հանգիստ են. թող ազատասէր կեցող Անգղիան իր կատարատ տերակներով չը բռնէ տաճիկ կառավարութիւնը. եղելութիւնը կը բողբոքեն արդէն. մենք միշտ կը տեսնենք ու կը լսենք բանտերու մէջ անմեղներու տըր-

ուած չարչարանքները: Թող հանուր աշխարհ բանայ իր աչքերը եւ տեսնէ այդ դժբաղդ վիճակը. իսկ մենք խորհինք մեր եղբարց եւ մեր տարաբաղդ վիճակը. ուրիշներէ չակնկալենք օգնութիւնը: Եւրոպական աղգեր, (ընդ որս ստացօգ կապոյտ տետրակի հրատարակիչ Անգղիան)՝ «աչքեր ունին եւ չեն տեսնար, ականջներ ու չեն լսեր»: Կամ լաւ եւս՝ տեսնել լսել չեն ուզեր իրենց շահերուն պատճառաւ, եւ իրենց վարմունքով կը յիշեցնեն մեզ սա առածը. «զընազըն վար իսէ՛՛ պաշընը դաշը» (եթէ եղունգ ունես՝ դու քերէ գլուխդ):

ԽԹԱՆ.

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՍԵՒԱՍՏՈՅ ԿԱԶԱՆԳԻ

27 հոկտեմբեր 1892.

«Կահանգիս կառավարութեան վերջին երկու ամսուան մէջ բռնած ընթացքը արագ ակնարկով պիտի նշկարագրեմ այսօր:

Մի քանի ամիս յառաջ Կարապետ Հապէշեան անուն անձն իրրեւ բաղադրական յանցաւոր կը ձերբակալուի եւ մի ժամանակ բանտարկուիլէ վերջ՝ ընդ երաշխաւորութեամբ կարձակուի: Բանտէն ազատուելէ մի քանի օր վերջ կերթայ Եւդոկիա եւ ապա Ամասիա, ուր բաւական ժամանակ մնալէ զինի կը վերադառնայ կրկին ի Սերաստիա ի նպաստ կառավարութեան գործելու համար:

Սա կը մատեն քանի մը անձ, որոց մէջ՝ Գեորգ Պօյաճեանը եւ Կարապետ Գաբրիէլեան վարժապետն իբրեւ յեղափոխական. այս վերջին երկու անձինքն՝ երկու հայ աղջկանց թրքաց կողմանէ բռնի թրքապնելուն վերաբերմամբ՝ տեղուոյն դադնական հիւպատոսին մատուցանելու համար մի գաղիերէն բողոքագիր պատրաստելու նպատակաւ՝ սոյն աղջիկներէ մէկուն հօր եւ նշանածին հետ հայու մը խանութը գացած պահուն բօխի կողմանէ կը ձերբակալուին, նախ Գաբրիէլեան եւ Պոյաճեան եւ ապա խանութին տէրը՝ որ նոյն պահուն հօն չէր եւ որը Գաբրիէլեանի հետ դեռ բանտն են առանց վաւերական յանցանաց:

Հոկ. 1. — Աստ ցերեկուայ ժամ 3-4 ի ատենները սերդանաւոր Բարսեղ Տէլալեանի տունն եւ խանութը խուզարկեցին, թէեւ ֆեսսակար ոչինչ գտան՝ սակայն ամսոյս 8-ի երեկոյան ժամ 2 ու կէսին՝ ձեռնակապ եւ ընդ հսկողութեամբ 8 ոստիկանաց՝ Սերաստիա զրկեցին բանտարկելու եւ հարցաքննելու համար: Նոյն օրն, ցերեկուայ ժամ 3-4 ին Մարզուանի մէջ Յարութիւն Թումայեանի տունն եւս խուզարկելով՝ մի պարզ հրացան, մի պատմութեան (եամի), մի Վանի հիւռուց մը՝ նացած դաշոյն, դանակ եւ ատրճանակ ժողլելով՝ կառավարութեան տարած են իրր գործի յեղափոխականաց: Թումայեանը եւս ձերբակալելու հետամուտ են, բայց նա կանխաւ լսելով կառավարութեան մաղդուութիւնը՝ փութացեր է հեռանալ Մարզուանէն:

Հոկ. 3. — Ամասիացի Շահինեան Յովհաննէսի տունն եւս խուզարկեցին. այս երիտասարդի (որ մնաւաճառ է) խանութը մի ոստիկան կը դայ եւ լսելով հաղարպետն զքեզ կը կանչէ ոչխար մորթել տալու համար, կը տանի ի գափու ալ թը, ուր իսկոյն վրան կը խուզարկեն եւ մարմինի մի պարագա փամբուշտ գրպանէն գտնալով, բուրով մարմին ալ կայ կըսեն ու կը բանտարկեն եւ տունը կը խուզարկեն, բայց սպասածնին չը գտնալով՝ ձեռնունայն կիւլեն եւ յետոյ զայն բանտէն կարձակեն:

Հոկ. 8. — Երեք թողութիւն հայ կառապանք, որ Սամսոն պիտի երթային, «անցագիր չունիլ» լսելով բանտարկեցին եւ ապա երաշխաւորութեամբ արձակելով՝ ի Թօգաթ ետ դարձուցին, մինչդեռ չէրքէզ եւ մուաճիր կառապանաց անցագիր չը հարցուէր. այս ալ ստակ կորզելու մի տեսակ եղանակ է: Անցագիր չունեցող մի մալաթիացի հայ ալ որ 8 օրէ ի վեր բանտարկուած էր, յետ խուզարկեցին հայրենիք հսկողութեան տակ եւ ձեռնակապ:

Հոկ. 10. — Մի հայ թուրքի մը հետ դատ ունենալով՝ դատարան կը կանչուի: Հայը դատարանը մանալով կը տեսնայ որ դատախազը հօն աթոռի վրայ բազմած է. ինքն եւս կը նստի մի աթոռի վրայ: Գատաւորը հայուն ոտքի ելել կը հրամայէ. հայը կը պատասխանէ. — շատ լաւ, կենեմ՝ երբ իմ դատախազս ալ կանգնի: — Գատաւորը կը պնդէ ոտքի ելնել հայուն միայն. երբ սա դարձեալ նոյն ատարկութիւնը կընէ, «առէք սա շունը բանտանկեցէք» կը գոռայ արդարութեան դատաւորը. եւ այսպիսով վերջացած կը համարին երկու դատաւարողաց խնդիրը:

Ահա բնաւորոշ վճիռ մ՝ ալ. — Ամասիացի Շը փշը փշօճան մի քանի ամիս յառաջ իւր տան մէջ գիշերայն սպաննուած դանուեցաւ. սորան սպաննող 4 թուրք իրր ոճրագործ, վկայութեամբ հաստատուած, դատապարտուած էին: Բայց ահա վերջին հրապարակային դատաստանի պահուն ոճրագործք իրր պարզ յանցաւոր դուրս եկան ի շնորհս սոցա կողմանէ արուած 80 օսմանեան ոսկի կաշառքին: Կեցցէ կաշառակերութիւն. ամեն ինչ վեր ի վար կը յեղաշրջէ...

Հոկ. 15. — Մարզուանցի Զարութիւն Թումայեան որ կառավարութեան անիրաւ ձերբակալութիւններէն երկընչելով աներեւութացած է, տեղուոյն կառավարութիւնը անոր 16-17 տարեկան Վահան որդին ձերբակալելով՝ Ամասիա զրկած էր իր հայրը գտնելու համար: Կախանական հարցաքննութենէ վերջ երաշխաւորութեամբ արձակուած էր, բայց 3 օր վերջ նոյն տղին հօն լինելն ստուգելու համար մի անգամ եւս կոչած էին կառավարութեան մօտ եւ առանց քննութեան «վաղն եկուր» ըսած էին: Պատանի Թումայեանը, անպարտ ձերբակալեալներու չարչարանքը աչքի առնելու ունենալով եւ գիտնալով որ ինքն եւս պիտի բանտարկուի, յաջորդ օրն աներեւոյթ եղած է:

Հոկ. 19. — Այս օրերս ոստիկանութիւնը տեղւոյս պանդոկներն այցելելով՝ ձանադարհորդներն խստիւ կը խուզարկէ, մասնաւորապէս հայ ճամբորդներն, որոց վը-

բայի հասարակ հրադէն, դաշոյն, դանակներն կտանէ: 12 դահեկան փրկանք վճարողներունը ետ կը դարձնէ, իսկ սոյն գումարը չը տուողներունը վար կը դնէ, մինչդեռ այսօր մի մէքաինցի թուրքի կոնակի մարմին հրացանը նախ կտանեն եւ ապա առանց փրկանքի կը յանձնեն սիրով: Եթէ մի հայի վրայ տեսնուէր այդ մարմինը, խեղճին վիճակը ինչ պիտի ըլլար:

Թերեւս ագիտութեան դարերու մէջ այսպիսի զեղծումներ սեղի ունենար, սակայն չգիտեմ թէ ներկայ լուսաւորեալ դարոյս մէջ, եւրոպական լուսաւորեալ ազգաց թիւին տակ գտնուող այսօրինակ տմարդի, անիրաւ եւ հարստահարիչ մի կառավարութիւն կարելի էր լինել: Այս անգամ ըստաւորն կը ճեշէ, կը հալէ, կը մաշէ, կը կեղեքէ եւ կը յօշոտէ իր հպատակներն: Սոցա ինչքը, պատին ու կեանքը այսպէս միշտ եւ շարունակ ոտնակոխ պիտի լինին այս տարօրինակ կառավարութեան անկուշտ կաշտակներն: Մնեւ ցայսօր որչափ անմեղ արիւններ հոսեցան այս բռնաւորի բիմը հեշտացնելու համար: Գողցես 4-5 ամէս ի վեր երկնից ամպերը իրենց անձրեւաբեր պաշտօնը դադարեցուցած՝ այստեղ հասարակութեան աչքերէն ամեն օր արտասուաց սեղատարափներ կը հոսեն, զի այսօր բաշխութիւն անպարտ եւ արգարտէր անձինք ներխալ եւ խաւարաւած բանտերու մէջ կը հեծեն, կը խօշտանգուին եւ կը տառապին, անդին սոցա ընտանիք, հայր, մայր, կին, նշանած, եղբայր, բարեկամ եւ աշխատանքի արտասուաց հեղեղներ կը հոսեցնեն զիշեր ցերեկ:

ԱՆՅԱՅՏԸ:

ՆՇԱՐԿԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ:

16 հոկտեմբեր 1892.

Եթեւ տարի առաջ Հաճինի գայմադամ Թէֆլի գպէյն իր արծաթախրութիւնէն եւ ի հայտ տածած յոռի զբաղումներէն թերադրեալ ձեռին ունենալով հայկական խնդիրը, մէկ վարդապետ եւ 25 աշխարհական բռնելով եւ երկար ատեն բանտի մէջ անդիմանալի եւ անլուր նեղութեանց ու չարչարանաց ենթարկելէն ալ չը բաւականանալով՝ զրկեց յԱստու: Գալրոցական կանոնադր մըն էր, որ զանոնք յանցաւոր եւ մեղապարտ կը կացուցանէր: Ամիսներով բանտարկեալ մնալէն զինի, Պահաւոր եւ ան, Աւագ եւ ան եւ Թերզեւ ան իրենց հարստութեան շնորհիւ Ատանայի պատժական վերաբերմանիւ ատենանի նախագահին, միւստայի ումուսիին, 400 ոսկի կերպնելով յաջողեցան իրենց օձիքն աղատել դաւաններու ճիրաններէն եւ արժանանալ անպարտութեան վճուոյն, իսկ մնացեալ 23 անձինք իրենց աղքատութեան շնորհը վայելեցին՝ ընդունելով ոմանք 15, կէսք 10-12, այլք 7-8 եւ մինչեւ 3-ական տարի բանտարկութեան վրձիտն: Զիշեալ գառապարտելոյ մեծագոյն մասը պարզ ժողովուրդ էր, իսկ մնացեալք վարժապետ, դասաւարտ եւ կառավարութեան պաշտօնէն յներ էին: Այնուհանդերձ չը

լուրջին ալ, ողորմած սուլմանէն զթութիւն հայեցին, բողբոջին իրենց վճուոյն դէմ եւ ամեն կողմ հեռագիրներով, բողբոջներով ու արգուհալներով լեցուցին: Կառավարութիւնն անոնց անմեղութիւնը զիտնալով հանդերձ՝ «պաշտարարնա խորէթ օլտուն» (ուրիշներուն թող օրինակ հանդիսանայ) ըսելով, տասն ամիսներ անլուր թողուց անոնց բոլոր իրաւացի ու արդար դասն ու գանգատը ի վերջոյ տեսնելով նոցա վերին աստիճան չքաւորութեան ու թշուառութեան մէջ զեղերելը, աղաւթը զանոնք բոլորովին կորսուելէ, շնորհ եւ նոցա բարձր ու կայսերական ներողութիւն, ապագայի մէջ աւելի չարք-գործադրելու հակաժող:

Հաղիւ ու թն ամիսներ անշան նոր զոյարտութիւններ երեւան եկան կնոջ մը խնդրոյ մատին, զոր կարգ մը շողորթութիւն խօսքերով խտրելով եւ մեծամեծ պարգեւներ խոստանալով՝ դատաւորին առաջ սա պէս խոստովանել տուին. «Ես առեւօք միւսիման էի, զիս գեատովանել տուին. «Ես առեւօք միւսիման էի, զիս գեատովուր ըրին, միւսաւորին եւ առանց իմ հաւանութեան հայտ մը հեռ ամուսնացուցին»: Այս զոյարտութեանց վրայ՝ մի քանի տարիներէ ի վեր Հաճինի առաջնորդն եղող գերապատիւ Յովհաննէս Լալիսկոյոս Գաղան ճեւանը, Բարսեղ վարդապետ Մանկրեանը՝ սէր Մանուկ քահանայ Մեհծ-Ներսէս եւ անքան զանազանք հաճանք Մեհծ-Ներսէս Գրիգորն ու մի քանի կիներ ձերբակալելով՝ ներքէն Ատանա բերել տուին ու ժամանակէ վը ետք թէեւ կիներն արձակեցին, բայց միւս բանտարկալներն անլուր եւ անդիմանալի տանջանաց տակ առանց դատաւարութեան ու հարց ու փորձի բանտի մէջ հեծեցնելէ ըզկընի, նորա ամուսինն ի Պէնկալի շղմայակապ, Բարսեղ վարդապետն ի Ղերիտի (Պէրութ), Յովհաննէս Լալիսկոյոսն ի Բերիա (Հալէպ), իսկ տէր Մանուկ քահանայն Արարիոյ մի անձանթ երկիրն աքսորեցին առանց վրձուոյ: Յաւօք սրտի կը յաւելունք թէ զեւ լուր չկրցաւ տնոնիլ սոցա ապահովապէս իրենց աքսորաւորեաց հասնելու վրա եւ իրենց կենդանութեան մատին կասկածանքի մէջ ենք:

Հաճինի սուրբ Գեորգ եկեղեցւոյ յառուկ ու վերաբերեալ մի քանի շէնքերը բռնաւոր կառավարութիւնն առանց աղղայնոց հաւանութեան ստանալով՝ իրեն համար պաշտօնատեղի յատկացուց: Թողովուրդն որ ստիպած է յիշեալ շէնքերու առջեւէն անցնելով եկեղեցի երթալ պաշտօնէից ու զօրքերու պէս-պէս յայտնի ու ծածուկ թշնամանաց առջեւ լուրէն զատ բան չընէր, վախնալով մի գուցէ աւելի գէշ վիճակի մէջ լինայ: Այս եւ այլ եւ այլ պատճառներով տեղի ունեցած կաշարակերութիւնը նկարագրել անկարելի է: Հաճինի քարոտ եւ անձուկ եւ վաճառականութեան ու հողագործութեան աննպատակ գրից պատճառաւ, ժողովուրդեան մի մեծ մասն ստիպւած է շրջակայ գիւղերն ու քաղաքները տարազը իլ իրենց առօրեայ հացը շահելու համար: Այս երթիւնկութեան միջոցին կովկասէն ալ, որուած անխիղճ եւ գաղանաբարոյ չէրքէղներն թշուառներու զխոռն պատիժներ գառնած՝ չեն թողուր որ աղքատն իւր երեսի

քրտնեցող վաստակած չոր հացն իւր գաւազան տանի, կը կողոպտեն մինչև վերջին լուսնն եւ ստէպ հագած հին ու մին զգեստներն անդամ առնելով լացի ու ձեռնաւնայն ստիպողականութեան մէջ կը ձգեն խեղճ ժողովուրդը: Իցիկ թէ ասով բաւականանային եւ իր ընտանեաց միակ յոյսն ալ իւր ձեռքէն չը զրկէին, որ անպակաս է եւ կը մնայ անպատիժ: Իսկ բաղաճին մէջ որ եւ իցէ գործով մը զբաղելով ապրուստին հոգալ կարողացողներն ալ զերծ չեն մնար կառավարութեան պաշտօնէից եւ խափեցներու (յրտեսներու) զանազան զրպարտութիւններէ, քանզի հայկական ինդիւր նոյա ձեռքին մեծ ու անվերջ միջոց մը եղած է զանազան խաբէութեամբ ստակ կորուլու ու հայն յեաին չքաւորութեան կէտին հասցնելու: Հաճինի գայմագամ չէքքէզ Ալի պէյն, որ կրթեալ ու աղետաբարոյ մարդ մըն է, կառավարութեան այս չար ընթացքին ու անվայել վարմանց չը հանդուրժելով՝ աւելան պաշտօնէից առ ժողովուրդն ի գործ դրած զերկանէն ու զրպարտութիւններն եւ նոյա կաշառակերութիւնը բ. Գրան, նոյն իսկ սուլթանին, եւ կուսակալին քանիցս հեռադրելով յայտնած, է երկրին ու ժողովուրդին ի կորուստ մատնուիլն եւ անհեղինակ որ գործերն անշնչի ու ապարդիւն կը մնան, հրաժարած է իր պաշտօնէն եւ գաւով Ատանա ի ներկայութեան զառամեալ կուսակալին իր պաշտօնավարութեան միջոցին կառավարութեան բռնած անվայել ընթացքն եւ այս պատճառաւ ժողովուրդին յեաին չքաւորութեան մատնուիլն, պաշտօնէից կողմէ եղած զեղծումներն եւ այս ընթացից շարունակութեամբ երկրին ի կորուստ մատնուիլն մի առ մի նկարագրած ըլլալուն համար՝ կուսակալէն այլ եւ այլ յանդիմանաց արժանանալէն զատ՝ բանաւորի վեցաւ իրրեւ «հայերու կողմէն աչից» Զիշեալ գայմագամը հեռադրաւ դիմաց առ բ. Գուրու, նոյն իսկ առ սուլթան եւ կարողացաւ աղաւիլ գաղափար ճիշդաներէն 26 ժամ բանտ մնալէն յետոյ, եւ 10 սեպ. թուականը Կերտինի ծածկով գնաց ի Կ. Պոլիս աղատ շունչ առնելու:

Ատանան մինչև մօտ ժամանակ այս զէպքերէն կերպիւ իւրիւր զերծ կը մնար: Ատանայի պատուաւոր հայ վաճառականներէն Կարապետ էֆ. Կէօվտէրէլէն առանց պատճառի եւ յանցանաց յԱքեա աշտոր ուղարկուեցաւ, զոր մանրամասնաբար նկարագրած եմ նախորդ նամակով: Կառավարութեան պաշտօնեայք իրենց քսակը լեցնելու փափագով մի. քանի ուրիշ պատաւաւոր ազգայնաց տուները խուզարկելով՝ եւ իրենց գործին ու աշխարհային եւ առեւտրական գործոց վերաբերեալ տետրակ, տոմար, գիրք, թուղթ եւ ինչ որ ալ ըլլայ ժողովելով՝ «կրթական ժողովի» մէջ պիտի քննվի» կըսեն եւ զոմանս ամիսներով բանտարկել, զայս փախտեան հարկադրել եւ ուրիշներ իր հարստութենէն զոկել կապառնան:

Ապաման զէպքեր անպակաս են ամբողջ Կիլիկիոյ մէջ:

Ասկէ քանի մը առաջ առաջ Մարաշի պատուաւոր ու հարուստ քաղաքացիներէն քանի մը հոգի առանց որ եւ է յանցանքի բերիս (չալէպ) կը տանեն, ուր մի. քա-

նի հարիւր ոսկի առնելով բաց կը թողուին: Առաջի փորձը յաջողած ըլլալով՝ երկրորդ ու երրորդ անգամն ալ կըսեն նոյնը, ամեն անգամն ալ ուրիշ անհատներ տանելով: Այս կերպով ամսուայ մը մէջ Մարաշէն 2000-2500 կոլորիկներ կը հանեն:

Այնթապի մէջ թիւրքերը իրենց համար սրբազան պարտականութիւն մը ըսած են ամեն մի հայկական տօնի առթիւ վերաւորանք մը հասցնել հայերուն: Զատիկ երկուշաբթի օրը, առաւօտեան՝ եկեղեցւոյն ճամբին վրա 3 թուրքեր 62 տարեկան ծեր հայ կին մը կը բռնեն ու պղծելէն զինի քանի մը անգամ ալ գլխին զարնելով կը թողուն կիսամեռ եւ իրենք կը շարունակեն իրենց ճամբան: Հայերը կը գանգատին դայմագամին, սակայն վերջինս լորթութեամբ կը պատասխանէ. «որո՞ւ մեղքն է. քանիցս ասած ենք ձեզ, որ գինի չը պահէք, չէք լսեր. թուրք ջահիլներն ալ գայթակղելով հայերէն կռնեն, կը խմեն եւ գինովնալով սա տեսակ անկարգութիւններ կըսեն» : Ասով դատը կը վերջանայ: Ի՞նչ կարող է ընել հայը քանի որ թիւրքիաբնակ եւրոպացիներն իսկ աղատ չեն սոյնանման վերաւորանքներէ: Մօտաւորապէս նոյն առնենք ըրը Այնթապէն Հալէպ տանող ճամբուն վրայ՝ 2 էլլօ անուն քիւրդ աւաղակը քանի մը ընկերներով կը յարձակի գաղի ահա հիւսիսէն հիւսիսէն փախչող, կը կողոպտէ, կանապատէ: Նորա ընտանիքը ու վերջը զինքն, հիւսիստուս, խիտ ծեծելէն զինի կը թողու, կը հեռանայ: Այժմ՝ այդ աւաղակը աղատ կը շրջի նոյն անդերը, թէեւ թուրք կառավարութիւնը իրը զայն բռնելու համար կաշխատի եղեր:

Կերտինն ալ վերջին օրերս ունեցաւ խուզարկութեանց սկիզբը: Բնիկ Հաճնյի եւ 15-20 տարեկան ի վեր աւնով-ակողով ի Կերտին աւաղաւորուած հայ պատուաւոր վաճառական՝ Էսանոս աղա Մշեան ի տունը խուզարկուեցաւ եւ գտնուած անտրերն, տոմսակներն, թուղթերն եւ իր զաւակաց զպրոցական գրքերը զոկուեցաւ յԱտանա ի քննութիւն: Այս անգամ ալ կառավարութիւնը յամբ մատնուեցաւ եւ կարելի է որ իւր ըրածին վրայ զըջացաւ ալ քանզի յիշեալ թուղթերը քննուելով ոչինչ գտնուեցաւ եւ զարձուեցաւ իւր տիրոջ:

ԿԻԼԻԿԻՅԻ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ Կ. ՊՈԼՍՈՑ.

Մեր թղթակիցը Կ. Պոլսից գրում է հոկտ. 20 օր.

— «Ամառիս հետ կը զրկեմ ձեզ մեր խեղացի պատրիարքին մի նոր կոնդակի օրինակը: Երկու օր առաջ, այսինքն կիրակի, այդ կոնդակը մայրաքաղաքիս բոլոր եկեղեցիներու մէջ պիտի կարդայուէր: Սակայն նախընթաց՝ շարաթ օրը ոստիկաններ զոկուելով պատրիարքարան եւ ամեն եկեղեցիները, կոնդակի բոլոր օրինակները գրաւուեցան: Սուլթանը, որ նախ իր համաձայնութիւնը տուած էր կոնդակի կարդացուելուն հրապարակապէս, յանկարծ զորա հակա-

ուակ հրաման կուտայ: Գիւրաճասկանալի է թէ ինչ պատ-
ճառաւ մէկէն այդպիսի հրաման տուած պիտի լինի: Այդ
կոնգակը, որքան ալ հակառակ գրուած յեղատիտական-
ներուն և թերեւս այդ պատճառաւ իսկ՝ ամեն կերպ նը-
պաստաւոր նոցա, եթէ կարգացուէր՝ նորա ըրած տը-
պաւորութիւնը կը լար պատրիարքի ցանկացածին և
սուլթանի շահերուն ուղղակի հակառակը: Որովհետեւ այդ
կոնգակի մէջ կը յիշատակվին այն ամեն հայ թերթերը, որ
կը հրատարակուին Եւրոպայի և Ամերիկայի մէջ իրենց նը-
պաստաներով և իրենց խմբագիրներու ու ասոնց ընկերներ-
ու անուններով: Իր այդ կոնգակի մէջ պատրիարքը կա-
տարի յարձակմունք կրնէ և անէծք ու նոյով կը կարգայ
վերայիշածներու գլխուն: *

— «Երզնկայի կողմերու Մեծ-Արմատան գիւղացի
Գեորգ Կէն ճեւան ըլլալով 15 հոգի եւս
ձերբակալուեցան և մօտերս պիտի փոխադրուին Երզնկայ:

ԱՆՊՏՈՒՂ ԱՇԽԱՏԱՆՔ.

Սուլթանի կառավարութեան Աթէնքի նոր գեսպա-
նը հետեւեալ է իր անաշուղակ նախորդի օրինակին, որ
սուլթանի պաշտօններին յատուկ տարօրինակ միաժող-
ութեալ և ևս օտար երկիրներում իսկ իրանց միապետին ա-
մենալօր կարծելով յունական կառավարութիւնից պա-
հան ըստ էր արտաքսել Յունաստանում ապաս-
տան գտած հնչակեաններից մի քանիսին: Վերջին երեք
ամուսյ ընթացքում սուլթանի նոր ներկայացուցիչը երկու
երեք անգամ ստիպողական դիմումներ է արել յունական
կառավարութեան, պահանջելով «հնչակի» դատարան-
ում: Գաղթեան էթիպայի արշաւանքները «հնչակի» դէմ
կրեցին կատարեալ անաշուղթիւն: Թիւրք լրտեսնե-
րն Աթէնքում անձիւ են. կարծես այդ քաղաքում հաս-
տատած լինեն իրանց état-major-ը:

Սուսակցութեան գանձարանում շնորհակալութեամբ
ստացվել են հետեւեալ գումարները. —

Ամերիկա. Նիւ-Ե-Օրկի հնչակեան Մասնաճիւղի
միջոցով. — Յ. Ի.-ից, Յ. Գ.-ից, Գաւաղանից և Խարաղանից 3-
ական դոլ: Վ. Բ.-ից, Կ. Ա.-ից, Ա. Ս.-ից, հնչակասէր մը, Ս. Գ.-
ից, Ճ. Սուրենից, Սմբատ Ամատունից, Մարտիրոսից, Խ.
Մեղքոնից և Մկրտչից 2-ական դոլ: Միքանի աղգասէրներից
1 դոլ. 63 ս: Փ. Թ.-ից 1 դ. 50 ս: Ս. Յովսէփից, Յ. Ս. Ճ.-ից,
Սմբատ Բագրատունից, Վառձապուհից, Սերովբէից, Հ.
Նուիրատից, Թ.-ից, Վ. Ճ.-ից, Պ. Պ.-ից, Պարոնից, Գ. Գ.-
ից, Մալէսից, Հայասէր մը, Եփրատից, Երկու հայասէրներից,
Կրակից, հացադործ Մարտիկից, Վարդապետից, Վարդանից,
Յ. Գ.-ից և Հայասէր մը մի-մի դոլար: Աղգասէր Մ. Ս. Կայ-
ծակից 75 ս: հնչակասէր մը, Հայ մը, հնչակասէր մը, Մա-

* Պատրիարքի տեղեկութիւնները «հնչակի» աշակից
անձերի անունների մասին, որ նա քաղել է ամենատեւս
Նալբաճի պէյի գրասենյակի, այնքան էլ չեն փայլում ի-
րանց ճշգրտութեամբ:

Ծ. Խ.

նուկից 50-ական սէնտ: Մասնաճիւղի եօթերորդ նիստի մէջ
հանգանակված 18 դոլ. և 12 սէնտ: —

Լին-Մաս քաղաքից Ս.-2.-ի միջոցով. — Ընկերվա-
րական Սանտիկ-Չարտիկից և Հանթաճից 10-ական Փը-
րանի: Խ. Թիկնապահից, Սպարապետից, Մանէ-Մանէից,
Եօրկից, Ն.-օ 1-ից, Յ. Գ.-ից, Կ. Յ. ից, Կայծակից, Բորք Ա.
Գ.-ից, Մեղքոնից և Հայկազնից 5-ական Փրանի: Հանթից,
Ասատուրից, Ն.-օ 2 Կ. ից, Ն.-օ 4-ից, Հարաւսից, Կարապե-
տից և հաճի Յակոբից իւրաքանչիւրից 2 Փր. 50 սանտիմ:
Մուսեից 1 Փր. 15 ս: Աւետիսից, Ն.-օ. Կրիկից, Օսման Հա-
սանից մի-մի Փր: Մարկոսից, Յակոբից, Կարապետից և
Ղաղարից միատեղ 5 Փր: Տէրտէրից, Խաչատրից, Յովակի-
մից և Վարդանից միատեղ 5 Փր: Յովակիմից, Մկրտչից,
Ղաղարից և Նշլից 5 Փր: Հարից, Մարտիկից, Յակոբից
և Օհանից միատեղ 5 Փր: —

Բոստօն քաղաքից Ս. 2.-ի միջոցով Գեորգից, Իշ-
խանից, Հաւարչից, Գապարից և Կաստուրից 10-ա-
կան Փրանի: Թաթուլից, Ծաղիկից, չորս երիտասարդ-
ներից, Գաղթիկից և Գեղամից 5-ական Փրանի: Նուրի
պէից 3 Փր. 10 ս: Բեօր օղլիից և Վահագնի իւրաքան-
չիւրից 2 Փր. 50 ս: Տաճատից, Կիրակոսեանից, Կեփուրից
և Գառնուկից միատեղ 5 Փր: Կ. Ս.-ից և Մ. Պ. Ն.-ից
միատեղ 5 Փր: Վահէից և Չէրմից միատեղ 2 Փր. 50 ս:
Պարկէշտուհի հայ կին մը 1 Փր: —

Ուսման իայի Գաւաղ քաղաքից Աթէն Բուլ-
ցիից և Ղ. Մուրից 5-ական Փրանի: Ալեք. Յ. Նեանից 4
Փր., Մկր. Գ. Յիւսից 3 Փր: — Սուլթան ք.-ից Միքայի
Պողոսեանից 20 Փրանի, Սեր. Մ. Խ.-ից, Խօս. Սար.-ից, Մար-
Բըհ.-ից, Խ. Մին.-ից և Ման. Կար.-ից 10-ական Փրանի:
Համակրողից 5 Փր: — Բրայլա ք.-ից՝ հանգանակված
Խաչ. Փափագեանի ձեռքով. — Խաչիկ Գ. Փափագեանից,
Տարօնցի Սուրհանդակից, Տարօնցի Ահսից և Զ. Ղաղ.-ից
5-ական Փրանի: Թաթ. Գ.-ից և Ար. Օլ.-ից է 3-ական
Փրանի: Սանտ. Զ.-ից 2 Փր: Մար. Խ.-ից, Գր. Ղ.-ից, Իւ-
սուֆ Հաուշից (աաճիկ), Ումրօ Ղ.-ից, պէրպէր Օսմանից
(տաճիկ) և Մար. Մ.-ից մի-մի Փրանի: Ղաղար Հաուշ
Անուշեանից 15 Փրանի:

ՎրիդԱԿ. — «հնչակի» Nr 7-ում՝ Ամերիկայի Նիւ-
Եօրկ քաղաքից ստացված գրամական նպաստների ցուցակում
գրված է՝ Յ. Գ.-ից, Ն. Լ.-ից և Մ. Հ.-ից 5-ական դոլ:
Յ. Լ.-ից 2 դոլ: — Պէտք է լինի — Յ. Գ.-ից, Կ. Լ.-ից
և Մ. Հ.-ից 5-ական դոլ: Յ. Լ.-ից (Գալըշօն քա-
ղաքից) 2 դոլար:

* * *

Յօդուածներ, թղթակցութիւններ, տեղեկութիւններ և
թղթագրում գումարներ ուղարկել հետեւեալ հասցեով. —

Athènes. (Grèce). — M. Beniard. Poste restante.

Իսկ գրամական մասն գատնելու — mandat — ու-
ղարկել հետեւեալ հասցեով. —

Eaux-Vives. (Suisse). — M. Daniel. Poste restante.

Աթէնք.

Հայկական աղառ տպարան.